

Ik zou graag teruggaan in de tijd

Van Judith Hermann zijn verschenen

Kiezens

Thuishaven

Zomerhuis, later

Ik zou graag teruggaan in de tijd

Judith Hermann (1970, Berlijn) publiceerde in 1998 haar eerste bundel *Zomerhuis, later*, en maakte er nationaal en internationaal meteen furore mee. Haar werk is veelvuldig bekroond, met onder andere de Kleist-Preis, de Friedrich-Hölderlin-Preis, de Wilhelm Raabe-Literaturpreis, en de Deense Blixenprisen. In het najaar van 2024 verscheen *Kiezens*, in het voorjaar van 2025 *Thuishaven*, in het najaar van 2025 een geheel nieuwe vertaling van *Zomerhuis, later* (eerder verschenen in 1999). Ook *Ik zou graag teruggaan in de tijd* is door Herman Vinckers vertaald.

Hermann woont aan de kust van Ostfriesland.

JUDITH HERMANN

IK ZOU GRAAG TERUGGAAN
IN DE TIJD

Roman

Vertaald uit het Duits door Herman Vinckers

MERIDIAAN
UITGEVERS

2026

Deze vertaling kwam mede tot stand dankzij een subsidie van het Goethe-Institut, dat wordt ondersteund door het Duitse ministerie van Buitenlandse Zaken.

Eerste druk, september 2026

© S. Fischer Verlag GmbH, Frankfurt am Main, 2026

© 2026 Nederlandse vertaling Herman Vinckers

Oorspronkelijke titel *Ich möchte zurückgehen in der Zeit*

Oorspronkelijke uitgave S. Fischer Verlag

Omslagontwerp Nanja Toebak

Omslagbeeld Rawpixel Ltd.

Foto van de auteur © Andreas Reiberg

Typografie Wim ten Brinke

Wilco

ISBN 978 94 93486 10 2

NUR 302

www.meridiaanuitgevers.com

@meridiaanuitgevers

@meridiaanboeken

Meridiaan Uitgevers

TDM (Text & Data Mining) is uitdrukkelijk niet toegestaan zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgeverij

Wat laat ik na, vraagt mijn moeder aan mij.

Wat heb ik door te geven, wat blijft er van me over als ik er niet meer ben.

Ze stelt de vraag op een eigenaardige toon, zowel vrolijk als geïrriteerd. Ze wekt de indruk alsof ze het niet heel serieus meent, maar meent het blijkbaar meer dan serieus, wacht mijn antwoord niet af en beantwoordt haar vraag zelf.

Ze zegt, niets. Ik laat niets na, er blijft niets van me over.

|

Radom

Mijn moeder herinnert zich de tatoeage onder de linkerarm van haar vader. Aan de binnenkant van zijn arm, verbleekt, lichtblauw, zo groot als een pfennig. Ze zag de tatoeage voor het eerst op zijn sterfbed, hij stierf in een eenpersoonskamer in het ziekenhuis, ze was eenentwintig en keek naar hem door een rond raampje in de deur.

Dat is wat ze me vertelde. Wat ze me vroeger vertelde. Maar als ik er nu met haar over praat, zegt ze dat ze altijd al van deze tatoeage af wist, al toen ze nog een kind was.

Ze zegt, die kwestie met dat sterfbed is wat jij ervan maakt. Vooral jouw beeld van dat ronde raampje in de deur. Dat is wat jij ervan maakt.

De herinneringen van mijn bijna tachtig jaar oude moeder aan haar vader zijn tegenstrijdig en warrig, zijn altijd al tegenstrijdig en warrig geweest. Die warrigheid en tegenstrijdigheid hebben niets met haar leeftijd te maken. Mijn moeder heeft haar vader, mijn opa, niet

echt gekend – zo zegt ze het, niet echt –, haar broers hebben hem net zomin gekend. Hij verliet het gezin toen mijn moeder jong was, hij overleed voordat ik werd geboren. Het is niet zo dat ze niet over haar vader wil praten, maar ze weet niet wat ze moet zeggen, en wat ze denkt houdt ze voor zich. Ze censureert zichzelf, haar broers doen precies hetzelfde. Het ss-verleden van mijn opa is een algemeen bekend geheim, het bestaat en wordt tegelijkertijd ontkend. Mijn opa was een overtuigd nationaalsocialist, bovendien lid van de Waffen-ss, de tatoeage is een aanduiding van het lidmaatschap en een verwijzing naar zijn bloedgroep, en kennelijk had hij na de oorlog geen aanleiding om afstand te doen van de tatoeage, deze te laten verwijderen. Er zijn mensen geweest die in hun eigen linkerarm schoten, mijn opa heeft dat niet gedaan. Hij nam het lichtblauwe merkteken twintig jaar na het einde van de oorlog mee in zijn graf.

Wat mijn moeder onder andere natuurlijk zal nalaten, is dat ze mijn moeder en de moeder van mijn zus is geweest. Dochter van mijn grootouders is geweest; ze heeft de nalatenschap van haar moeder en vader op zich genomen, draagt die, hoeveel gewicht die ook heeft, en zal die doorgeven aan ons. Mogelijk had ik na overwegingen van deze aard jaren geleden bij het Bundesarchiv een verzoek ingediend om zijn dossier in te zien en dat

was gehonoreerd. Voor de pandemie. In mijn vijftigste levensjaar, in elk geval in de periode waarin we vaak het verlangen krijgen om een kijkje te nemen of wat dieper te graven in het verleden van onze ouders en grootouders, ik ben met mijn zoektocht allerm minst de enige. Ik ging naar het archief, borg mijn jas en tas op in een locker en kreeg een mandje voor schrijfgerei en bloc-note plus een dossiermap overhandigd. De map was licht, er zaten een lidmaatschapskaart van de ss in, een eigendomsbewijs voor wapen en holster, een oproep om onder de wapenen te komen en verder niets. Ik maakte foto's van deze documenten en gaf ze terug, bekeek de tentoonstelling in de foyer voordat ik jas en tas weer uit de locker haalde. Tachtig jaar oude geluidsopnames. De stem van Goebbels. Het doordringend massieve, koortsachtige gegons van een mensenmassa. Hitte. Op het terrein rondom het archief was grind gestort, in het grind sculpturen, die op mij overkwamen als boomzwammen, xylobionten, wat merkwaardig zou zijn geweest, omdat boomzwammen alleen zieke bomen aantasten, en wanneer deze zwammen een nagedachtenis symboliseerden, dan zou het land waarvan het hier de nagedachtenis betrof ziek zijn.

Een ziek land.

Ik wachtte voor de deur van het archief lang op de bus, ik reed met lege handen terug naar de stad.

Mijn moeder was niet onder de indruk van het gebrek aan resultaat van mijn speurwerk. Ze was teleurgesteld noch verrast. Ze zei dat ze niets anders had verwacht, ik vroeg haar waarom ze niets anders had verwacht, ze bleef me een antwoord schuldig. Had niet eigenlijk zij naar het archief moeten gaan, mij daar dan over moeten vertellen; we hebben niet besproken waarom ik naar dat archief ben gegaan, niet zij. Ze gaf me terloops een klein houten kistje, dat waarschijnlijk voor haar vader bestemd was geweest. Ik had de indruk dat ze me dit kistje niet had overhandigd als ik niet naar het archief was gegaan. Alsof ze er jaren op had gewacht – ik had aan een voorwaarde voldaan, nu konden we verder.

In het kistje trof ik behalve de trouwakte van mijn grootouders hun overlijdensakten aan en tevens een ontslagbrief uit de krijgsgevangenschap van de geallieerden, *Certificate of Discharge*, en ook een stapeltje ongesorteerde foto's, die iemand op de achterkant in een zakelijk handschrift had voorzien van plaatsen en data. Mijn moeder kon dit handschrift aan niemand toeschrijven. Ze zei dat ze dit handschrift niet kende, het was niet van haar, niet van haar moeder en ook niet van haar vader.

Mijn opa bij de turnvereniging. Mijn opa in ss-uniform. Op een laan in het voorjaar op iemand aflopend van wie hij blij is hem te zien. Op de dag van zijn bruiloft, voor het kantoor van de burgerlijke stand, vormt de

ss een erehaag. Mijn opa aan de rand van een bos tussen donkere zilversparren in een dichtgeknoopte jas, opvallend glimmende schoenen en met de dubbelzinnige glimlach van een kermisklant op zijn gezicht. Mijn opa in juli 1941 op een motorfiets van de ss in Radom, Polen.

Wat heeft hij daar gedaan, in Oost-Europa, in Polen, in de zomer van 1941 in het centrale gebied van de verschrikkingen.

Ik stelde deze vraag aan mijn moeder, ze haalde haar schouders op en liet me haar lege handen zien. Ze wist niet wat haar vader in Polen had gedaan. Ze wist dat Polen door de Duitsers bezet was geweest, dat er in Radom een getto had bestaan. Dat wist ze tenminste nog wel.

Mijn opa werd in 1904 in Berlijn geboren, zijn vader was leraar, zijn moeder overleed jong. Hij was tien toen de Eerste Wereldoorlog uitbrak, veertien toen die afgelopen was. Hij ging in de leer bij een drogist, sloot die opleiding af met de slechtst denkbare beoordeling, hij werd actief in de detailhandel, vermoedelijk verkocht hij zeep. Knopen. In 1932 trad hij toe tot de NSDAP. Zonder te aarzelen, het lijkt er niet op dat hij reserves had. Hij trouwde met mijn oma, kreeg drie kinderen, twee zoons tijdens de oorlog, een dochter, mijn moeder, in november 1945.

Hij verdween.

Kwam terug en verliet het gezin definitief, hij liet het huwelijk halverwege de jaren vijftig ontbinden. Hij was, zo staat in de trouwakte vermeld, belijdend protestant. Ik ben zijn eerste kleinkind, hij overleed echter in 1966, vier jaar voor mijn geboorte.

Dat was wat ik over mijn opa wist. Meer wist ik niet.

Die opmerking van mijn moeder, dat ik maar een verhaal maakte van mijn opa, liet me niet los. Ze zei kwestie maar bedoelde verhaal, vond een verhaal hier ongepast, waarmee ze geen ongelijk had. Was het opsmukken van een serieuze familieaangelegenheid met het een of andere verzonnen detail hetgeen het ongepast maakte. Ik had kunnen zeggen: maar ik moet er wel een verhaal van maken, een soort verhaal in elk geval, er rest mij niets anders, over deze opa moet ik wel dingen bedenken, omdat jij me niets over hem vertelt. Als ik dingen over hem bedenk, ben ik met hem bezig. Met hem bezig zijn vermindert de afstand die ik nodig heb om hem te kunnen zien, ik had kunnen zeggen: dat is voor een verhaal overigens een tamelijk gecompliceerd waagstuk. Daar komt bij dat deze opa, in tegenstelling tot de meeste andere mensen van mijn familie, over geen enkel literair repertoire beschikt. Zwaarmoedigheid noch een neurasthenische gesteldheid noch zwakte; mocht hij bijgelovig zijn geweest, dan heeft hij dat voor zich gehouden. Hij is niet in Breslau geboren, loenste niet, bezat

niets wat ik vandaag de dag nog mooi of waardevol zou vinden, er hangt iets om hem heen wat meer dan donker is, ik moet het zo zeggen. Mijn opa is geen literair personage. Hij is een lege ruimte, tegelijkertijd is hij het tegendeel, hij is een verschrikkelijk blinde vlek, het wil me niet lukken grip op hem te krijgen. Er is geen verhaal over hem, dus kan ik ook geen verhaal van hem maken. Mijn opa houdt zich op in de tussenwereld, en ik vraag me af, had ik tegen mijn moeder kunnen zeggen, ik vraag me echt af of ik hem bevrijd wanneer ik aan hem denk.

Mijn opa is in elk opzicht een cold case.

Afgelopen winter kreeg mijn moeder zomaar ineens wat wordt genoemd Transient Global Amnesia. Algeheel geheugenverlies, tijdelijk, maar met een grote impact, mijn moeder wist van het ene op het andere moment niet meer wie ze was. Ze wist ook niet meer wie wij waren. Ze wist niet waar ze zich bevond of waar ze vandaan kwam en waar ze net naartoe had willen gaan. Ze wist enkele vreselijke uren lang helemaal niets meer, en ze gaf niet de indruk dat dat iets met haar te maken had – en toen herinnerde ze zich alles weer. Ze was verdwenen, vervolgens kwam ze weer terug.

De amnesie veranderde niets aan het algemene herinneringsvermogen van mijn moeder. Er doken geen verrassende herinneringen op die daarvoor toegedeekt

waren geweest, en de herinneringen die mijn moeder had bleven onaangetast. Het was wel zo dat ik het idee dat ze nog een keer haar geheugen zou kunnen verliezen, dat ze zou kunnen verdwijnen zonder dat ik iets over haar vader en daarmee over haarzelf te weten was gekomen, niet kon verdragen. De amnesie van mijn moeder leidde ertoe dat ik naar Polen ging.

Als ik het nu niet deed, wanneer dan wel.

Ik reisde in februari naar Radom. Toevallig en onbedoeld op de sterfdag van mijn opa, ik had mijn vertrek niet in verband gebracht met deze dag, ik wist zelfs helemaal niet van deze dag; toen we afscheid namen, wees mijn moeder me er op de terloopse toon die ze aannam wanneer ze over haar vader sprak op.

Ze zei, je vertrekt op de dag waarop mijn vader is overleden.

Ik vond dat echt verbazingwekkend, zij niet. Misschien probeerde ze het begin van de reis niet te dramatiseren, omdat het einde van de reis gevaarlijk ongewis was; maar nu denk ik dat mijn moeder eigenlijk het liefst helemaal niets verbazingwekkend wil vinden. Ik reed zelfs op het tijdstip dat op de overlijdensakte van mijn opa stond vermeld met de trein over de Oder. Zestig jaar na zijn dood. De Oder was groen, riviereilandjes aan de Poolse oever, zwanen en winters struikgewas, sneeuwresten onder sparren, een leisteekleurige he-

mel, toen was ik aan de overkant. Ik stapte in Warschau over, ik kwam vroeg in de avond in Radom aan.

Radom ligt in zuidoostelijk Polen. Tussen Warschau en Krakau, tussen Wisła en het Heilig Kruisgebergte, een Poolse provinciestad met lerarenopleiding, hogeschool en theater, een bioscoop, twee musea en industrie voor wapens en precisietechniek. Ik had via internet een appartement gehuurd, dicht bij het station en tegenover de kathedraal van de Heilige Maagd Maria, ik wist niets over Radom. Het appartement bevond zich op de derde verdieping in de zijvleugel van een pand met huurwoningen, waar elke deur vijf of zes sloten had en bovendien achter tralies zat, alleen die van mij had geen tralies en slechts één slot, maar het zag eruit zoals in de advertentie had gestaan, groot, onpersoonlijk, mooi leeg. Op de avond dat ik arriveerde kroop ik onder het bureau om de oplaadkabel van mijn laptop aan te sluiten. Ik deed alle ramen open, verwisselde drie stoelen van plaats en borg de zwart-witfoto's van de Eiffeltoren en de Jardin du Luxembourg op in de kast. Het serviesgoed in het keukenblok had geen systeem en was beschadigd, ik ging erdoorheen en koos een groene kop en een bord met een blauwe rand uit. Ik at de resterende, enigszins uitgedroogde boterhammen uit mijn proviand op, dronk heet water en ging naar bed. De kussens waren koud, in de woning boven mij liepen mensen op blo-

te voeten zachtjes heen en weer, ik lag op mijn rug te luisteren, vervolgens viel ik in slaap. Toen ik de volgende morgen wakker werd, zaten er drie duiven op de balkonafel, de kopjes in hun veren, opgezet tegen de kou, kennelijk was het appartement meestal verlaten. De grote kamer warm en licht, het uitzicht vanuit de ramen verrassend ver. Dennen en zilversparren, lage huizen, winterse tuinen tot aan de kathedraal. Ik liet, gedurende heel februari, mijn kleren in de koffer.

Ik klapte hem open, schoof hem in een hoek van de slaapkamer, pakte echter alleen boeken uit, PG Tips-thee, het kistje met de papieren van mijn opa en de onopvallende maar belangrijke dingen die ik op het bureau wilde hebben; ik had, gedurende al deze weken, het gevoel dat het zomaar zou kunnen dat ik overhaast weer zou moeten vertrekken, dus liet ik de koffer zoals hij was. Ik legde de boeken op de brede vensterbank en hing een afbeelding boven het bureau die ik uit mijn Berlijnse werkkamer had meegenomen, een ingelijste foto van mijn moeder als gelukkig kind, op de dag van haar bejdenis. De foto was in Berlijn een van de vele midden in een Petersburgse ophanging geweest, op de lege muur in het appartement in Radom veranderde hij aanzienlijk. Was het in Berlijn vooral een afbeelding van mijn moeder, in Radom zag ik mijn moeder en de rest van het gezin, een gegeven waaraan ik tot dan toe opmerkelijk

weinig aandacht had besteed. Op de foto stond vooral, en alsof het voor het eerst was, mijn opa. Achter mijn moeder. Zijn handen losjes op haar smalle schouders liggend. Mijn moeder draagt een feestjurk met borduursels in de kraag, mijn opa een kostuum, de onbekende persoon die de foto schiet maakt een opmerking waar iedereen vrolijk van wordt. Mijn oma kijkt duidelijk vol overgave teder en trots op naar mijn opa. De gezinsleden zijn met elkaar verbonden, de oudste broer van mijn moeder houdt de linkerhand van zijn zusje vast, de andere haar rechterhand, beide broers lachen stralend en onbevangen in de camera. Mijn opa is, vijftien jaar na het einde van de oorlog, uitgesproken aanwezig. Hij glimlacht terughoudend. Hij is de enige die zijn tanden niet laat zien. Hoe konden de broers en zus, hoe kon mijn moeder volhouden deze vader niet gekend te hebben.

In Radom liep ik de stad in, elke middag en elke dag een stuk verder. Ik wilde wat weten over het jaar dat mijn opa hier was geweest; ik was ervan uitgegaan dat de stad me had opgewacht en me nu op de een of andere manier een reeks noodzakelijke stappen zou dicteren, voorschrijven, maar dat deed ze niet, dus ging ik eropuit, op zoek naar iets waarvan ik niet wist wat het was. Het was een ijskoude februari, het werd laat licht, vroeg weer donker, ik kleepte me warm aan en ging naar beneden, naar

het park dat ik vanuit mijn raam kon zien, het Tadeusz Kościuszkopark. Door het park naar het Antonio Corazziegoplein, vervolgens via de Żeromskiego naar de Wałowa, van de Wałowa naar het marktplaatsje, naar de industrieterreinen daarachter, naar stukken braakland, en toen met een grote boog weer terug naar huis. Ik dronk koffie in een *kawiarnia*, waar de serveerster me een Engelse kaart probeerde op te dringen nog voordat ik mijn muts had afgedaan, mijn jas had uitgetrokken; ik vroeg in het Duits om de Poolse kaart, het werd ruzieachtig, uiteindelijk gaf ze onwillig toe, en ik bestelde iets wat gelukkig vlechtbrood met kaneel bleek te zijn. Ik zat bij het raam en keek naar buiten naar de Żeromskiego, waar de Duitse soldaten nadat ze Polen waren binnengekomen – lang geleden, tegelijkertijd pas gisteren – de bordjes hadden losgeschroefd en de naar vrijheidstrijders, architecten en schrijvers genoemde straten en pleinen van de stad hadden omgedoopt in Adolf-Hitler-Platz, Pappelallee en Lindenstraße; ja, zo hadden ze het gedaan, maar later draaiden de Polen alles weer terug, hopelijk voor altijd en eeuwig. In deze kawiarnia met uitzicht op het mooie, eclectische Pałac Karschów, op de garnizoenskerk Stanisława Biskupa en het classicistische Pałac Kierzkowskich las ik Mitscherlichs *Het onvermogen om te rouwen*: ‘Loochening is een afweermechanisme dat betrekking heeft op een verstorende waarneming van de omringende realiteit, verstorend wil zeggen dat